

VŠB – TU OSTRAVA
Fakulta bezpečnostního inženýrství
Katedra bezpečnostního managementu
Oddělení bezpečnosti osob a majetku

**Služební poměry - Historie policejní služby na
území ČR se zřetelem na Ostravu a Prahu**

Mgr. Ing. Radomír Ščurek, Ph.D.

Červen 2007

Policie, četnictvo v Ostravě (1894 – 1938)

Stále se zvyšující počet obyvatel způsobený rozvojem průmyslu v Ostravě jejímž centrem byla Moravská Ostrava vedla na konci 19. století k výraznému nárůstu trestných činů. Na základě toho bylo na konci roku 1894 zřízeno v Moravské Ostravě policejní komisařství, první na území dnešní České republiky, později bylo zřízeno policejní komisařství také v Plzni. V té době bylo ještě v Praze a Brně policejní ředitelství, ale až po roce 1920 byla soustava státní policie doplňována o další města. Pod policejní komisařství v Moravské Ostravě spadalo 34 obcí bez ohledu na existující hranice okresů.

Na konci 19. století byly v Ostravě vraždy a přepadení za denního světla běžné. Sjížděli se zde za prací lidé s celé monarchie, zejména z Haliče a míchali se zde kultury židovské i křesťanské. Na Ostravsku byla koncem 19 století zaznamenána nejvyšší míra alkoholismu v Rakousko – uherské monarchii, zavedení zdravotních knížek pro prostitutky v roce 1893 vypovídalo o bezpečnostních poměrech města. Mimo státní policii zajišťovalo bezpečnost na Ostravsku ještě četnictvo a obecní policie.

Obecní (komunální) policie mohla působit jen na území spravovaném četnictvem a spadala jen do kompetence obcí. V Ostravě působila obecní policie od roku 1990 včetně jízdního sboru na koních. Pořádek zajišťovala především v centru města a obcích městského charakteru, kdy četníci byli na obcích charakteru venkovského. Oba sbory – četníci a obecní policie byli na rozdíl od státní policie spadající pod komisařství byli jen v uniformách. Četnictvo bylo vojenským strážním sborem spadajícím pod vojenské soudy a zaměřovali se zejména na závažnější a rozsáhlejší trestnou činnost než policie obecní. V té době bylo na 150.000 občanů Ostravy, cca 90 strážců zákona.

Policejní expozitura č. 2 ve Vítkovicích, okolo r. 1905, Fotoarchív OSM

Přes snahu o zvyšování počtu četníků, strážníků a policistů se bezpečnostní poměry na Ostravsku stále zhoršovaly i v prvním desetiletí 20. století. Rostl počet rvaček, přepadení a krádeží, vražd což byl důsledek tzv. kořalečnického moru, špatných sociálních podmínek a obrovskému a rychlému nárůstu obyvatelstva. Ostravsko patřilo v rakousko-uherské monarchii k oblastem s nejvyšší kriminalitou a v dobovém tisku tuto oblast označovali jako „eldorado lupičů a vrahů“. Na obrázku jsou služební přilby, obecní a státní policie v Ostravě.

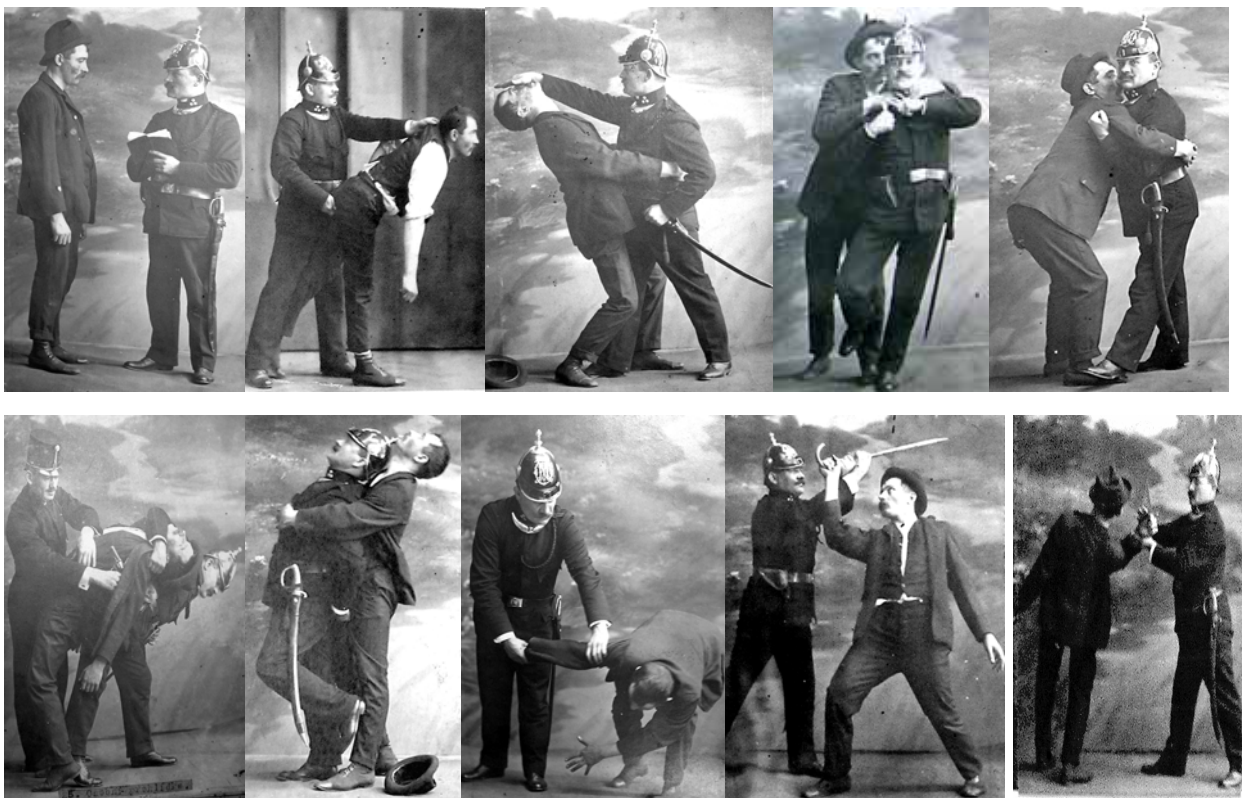

K zlepšení situace nepřispělo ani roztržštění bezpečnostní struktury Ostravy. Ostravské obce nacházející se na Moravě (v klínu vymezeném soutokem Ostravice a Odry) patřily do roku 1900 k soudnímu okresu Moravská Ostrava, který byl součástí okresního hejtmanství v Místku. Obce slezské (vně soutoku Odry a Ostravice) patřily do roku 1901 pod okresní hejtmanství Těšín a od roku 1901 pod nové hejtmanství Frýdek. Takže činnost četníků na Slezské Ostravě byla řízena z Těšína a po roce 1901 z Frýdku a četníci v Moravské Ostravě byli řízeni z Místku. Státní policii a její policejní komisařství řídilo prezidium zemské vlády Slezské se sídlem v Opavě. Obecní policii řídilo město Moravská Ostrava a město Polská Ostrava, každá zvlášť. Tato roztržštěnost vedla k nejednotnosti v evidenci zločinů. Na obrázku jsou služební obušek a pouta obecní policie v Ostravě v roce 1907.

V roce 1910 došlo k reorganizaci bezpečnostního systému a zřízení policejního ředitelství v Ostravě, včetně zavedení kriminální agendy. Obecní policie a četníci museli nově

hlásit veškeré trestné činy k evidenci policejnímu komisařství v Ostravě. V roce 1911 to bylo například 14.764 trestných činů. Také byl zaveden nově ohlašovací řád k pobytu v Ostravě a tím se zlepšila evidence osob a kontrola pohybu cizinců. V roce 1912 bylo do Ostravy přihlášeno 209.851 osob, odhlášek bylo 216.082 a bylo evidováno 27.818 cizinců. Došlo i organizování výcviku strážníků, jak svědčí katalog z výcviku strážníků v umění „ju-jitsu“,

Bylo zřízeno fotoalbum zločinců Ostravska a v roce 1912 již mělo 719 fotografií, daktyloskopická centrála v Ostravě čítala na 10.000,- záznamů. Do čela bezpečnostního oddělení byli postaveni školení kriminalisté z Vídně, kteří vybavili komisařství na tu dobu moderní technikou. V roce 1910 bylo z Čech do Ostravy převeleno na nových 270 četníků, kteří provedli tzv. odzbrojovací akci, při které bylo zabaveno občanům několik set revolverů a dalších palných zbraní.

Díky centralizaci policie a pravidelným razím (šťárám) proti tulákům a prostitutkám došlo ve 20 letech k částečnému zlepšení bezpečnostní situace. V roce 1918 na základě tzv. recepční normy (zákona č. 11/1918 Sb. zákonů a nařízení) přešel do služeb nového Československého státu i rakousko – uherský systém policejních úřadů, četníků a obecních strážníků. Podmínky k přijetí do četnického sboru byly velmi přísné a například zákon četníkům zakazoval oženit se dříve než ve věku 30 let a to pouze se souhlasem nadřízeného po prošetření poměrů budoucí ženy.

V období 1918 až 1938 doznala striktura změn a v roce 1925 byla obecní policie zestátněna a výměrem Policejního ředitelství v Moravské Ostravě vznikl Sbor uniformované stráže bezpečnosti v Moravské Ostravě. Například jízdní oddíl měl 40 koní a mužů. V roce 1928 byla v Ostravě zřízena četnická pátrací stanice zaobírající se závažnou trestnou činností a vznikly také silniční kontrolní stanice se služebními psy.

Policie, četnictvo v Praze

Ze svazku "Sborníku archivu ministerstva vnitra republiky Čs." se dovídáme, že v polovině osmnáctého století byla městská stráž bezpečnosti výkonným orgánem v pražských městech a konala dozor v branách i na ulicích. Stráž městská čítala jen 71 mužů, z nichž na Starém Městě bylo 30, na Novém Městě 25, na Malé Straně, Hradčanech a "postranních právech" 16 mužů. Jejich povinností bylo hlídati radnici a městské vězení, konati hlídky v ulicích, zakročovati při rvačkách, prováděti prohlídky nařízené magistrátem, vykonávati všechny rozkazy magistrátu a městského úřadu a plniti důvěrné policejní rozkazy ve formě výzvědné služby.

Tato stráž udržovala pořádek při požárech i na trzích, konala službu městských poslů, dávala do vězení provinilou čeled', provázela osoby posílané postrkem ke krajským úřadům, vodila vězně ke konfrontacím do jiných měst, doprovázela k šibenici delikventy odsouzené k smrti a pečovala o pořádek při popravě. Stráž konala hlídky i na vinicích za městem a měla za povinnost stíhati kacíře a zloděje. Opatrovala klíče města, vykonávala v městských branách dozor nad tuláky, náboženskými blouznivci a podezřelými lidmi. Na dozor v městských branách nestačilo vojsko, které tam konalo službu, jednak proto že se vojenské stráže v branách ustavičně měnily, jednak i proto, že vojáci neuměli často ani česky. Také dohlížela městská stráž v branách i na vybírání městských dávek z tabáku, masa, vína aj.

Kromě této vlastní městské stráže, již velel důstojník, bylo v pražských městech ještě několik setnin měšťanské milice opírajících svoji působnost o stará privilegia. Ozbrojené sbory vystupovaly tehdy jen při korunovaci a jiných slavnostních příležitostech. Kdežto vlastní policejní stráž městská skládala se ze starých vysloužilých a městem placených vojáků a invalidů. Členy městských setnin byli vesměs jen pražští měšťané; tuto svoji funkci pokládali za čestné vyznamenání.

Měšťanské setniny (milice) byly zrušeny císařským reskriptem z 29. srpna 1750 pro svoji bezúčelnost. Vlastní policejní stráž byla vydržována i nadále, měla však být vyzbrojena jen poboční zbraní a rákoskami. Takové omezení výzbroje městské policejní stráže dotklo se nemile sebevědomí pražských magistrátů. Proto podaly městské rady císařovně Marii Terezii

žádost, aby bylo městské strážci opět povoleno nositi střelnou zbraň a odůvodňovaly žádost argumentem, že stráž bez ručnic vzbuzuje jen posměšky a že jest směšné, že brány slavného města Prahy jsou střeženy strážci vyzbrojenou rákoskami. Císařovna vyhověla žádosti reskriptem ze 4. října 1754, jímž bylo městské strážci povoleno opět nositi střelnou zbraň.

Velitel městské stráže byl vlastně výkonným orgánem městského hejtmána, neboť byl mu podřízen ve věcech politických, vojenských a kontribučních. Vybíral od šlechtických stran berně, doručoval vrchnostem, klášterům a jiným privilegovaným stranám - jež nepodléhaly kompetenci magistrátu - nařízení městského hejtmána, vydávat jim kontribuční poukázky, předvolával je k úřadu městského hejtmána, k jednání o smír při žalobách, urgoval kontribuční i jiné nedoplatky, citoval před městského hejtmána služebnictvo privilegovaných stran, zhotovoval výkazy pro ubytování vojska a zprostředkoval úřední styk mezi městským hejtmánem a magistrátem. Kromě toho velel městské strážci a poskytoval povolenou soudní asistenci proti šlechtickým a privilegovaným stranám.

Novoměstský velitel městské stráže měl ročně 100 zlatých gáže z berní pokladny a 21 zl. 30 krejcarů příspěvku od obce. Malý počet pražské policejní stráže bezpečnosti přirozeně nestačil k udržení pořádku a bezpečnosti tehdy již v rozlehlé Praze. Proto, když se roku 1780 rozmohly v Praze nebývalou měrou krádeže a loupeže, počalo se uvažovati o nápravě bezpečnostní služby. Byl vypracován podrobný plán jak zreorganizovati bezpečnostní a chudinskou správu v Praze. Výdaje měly se krýti dobrovolnými příspěvky pražského občanstva a výnosem některých nadací. Podrobný plán vypracoval guberniální rada Koc, svobodný pán z Dobrže, který chtěl zbaviti Prahu zlodějů, tuláků, žebráků, postarati se o chudinu a zaopatřiti opuštěné děti. První jeho snahou bylo učiniti přítrž četným krádežím. K tomu účelu zřídil 60 ponocných z řad chudého občanstva, kteří měli obstarávati dozor v pražských městech pod velením tří rotmistrů. Vrchní dozor nad nimi měl Koc, jenž zřídil v Praze čtyři prozatímní chudobince a donucovací pracovny, do nichž byli dodáváni žebráci, tuláci, zloději, chudí měšťané a opuštěné děti občanů i vojáků. V roce 1781 bylo ve čtyřech domech, Kocem najatých, umístěno celkem 1051 osob.

Bezpečnostní a sociální opatření Kocovo se osvědčilo, takže již v prvním roce jeho trvání značně ubylo žebroty a krádeží. Ale již v druhém roce počal Koc bojovati s finančními obtížemi. Dobrovolné příspěvky občanstva, na něž byl Koc hlavně odkázán, počaly ochabovati a na získání nových peněžních zdrojů nebylo naděje. Proto v únoru 1783 navrhl Koc guberniu, aby byla zrušena v městech pražských zbytečná městská policejní stráž a aby bylo peněz, jež k tomu cíli vynakládala pražská města, užito k hmotnému zabezpečení užitečnějších a výborně se osvědčivších ponocných.

Výdaje na policejní stráž činily v roce 1783 na Starém Městě pražském 2080 zl. 42 kr., na Novém městě 1811 zl. 18 3/4kr., na Malé Straně 1061 zl. 8 2/3 kr., úhrnem 4953 zl. 9 kr. Na Starém Městě bylo tehdy 30 mužů, a to 25 prostých policejních vojáků, z nichž každý měl týdně 1 zl. 10 kr., 4 desátníci po 1 zl. 20 kr. a 1 šikovatel 1 zl. 30 kr. Tento náklad činil ročně 1877 zl. 8 kr. a byl vyplácen z městské berní pokladny. Z platu byl mužstvu strážen příspěvek na oděv, který mu byl vždy po dvou letech vyměňován. Věcné výdaje byly placeny z obecní pokladny; bylo to světlo a otop pro strážnice v radnici a ve čtyřech branách městských v částce 202 zl. 42 kr. ročně.

Na Novém Městě bylo 21 prostých vojinů, 3 desátníci, 1 šikovatel. Osobní výdaje činily ročně 1617 zl. 26 3/7 kr., věcné výdaje 120 zl. 22 kr. 3 d. Na Malé Straně bylo 12 prostých vojinů a 3 desátníci. Osobní výdaje činily ročně 766 zl. 30 kr. ročně. Pro jednu strážnici v bráně bylo vyměřeno 12 sáhů měkkého dříví po 2 zl. 30 kr. i s dovozem.

Na Malé Straně přispívala k vydržování policejní stráže maltéžská jurisdikce roční částkou 30 zl. 52 kr. a na oděv 18 zl., klášter sv. Jiří 17 zl. 36 kr., Pohořelec 6 zl., prelatura 2 zl. 36 kr., úhrnem 75 zl. 4 kr.

Kocova bezpečnostní stráž čítala v roce 1763 63 nočních hlídačů, kteří měli denně 12 kr., 3 rotmistry s platem po 18 kr. denně a 1 rotmistra ve staré zbrojnici s platem osmi zl. měsíčně. Osobní i věcné výdaje činily ročně 6395 zl. 30 kr. Když se však Koc počal domáhati i ostatních pravidelných příspěvků na svoje prozatímní chudinské a policejní zařízení, byly dvorním dekretem ze dne 7. května 1783 všechny Kocovy ústavy zrušeny a guberniu bylo nařízeno, aby podalo návrhy na definitivní a levnější úpravu chudinského zařízení v Praze. Přijat byl pouze Kocův návrh na zrušení městské policejní stráže, z níž měla být ponechána jen část mužstva k rozmnožení nočních hlídačů.

Nařízená restrikce policejní stráže byla provedena ještě koncem roku 1783, takže potom sestávala pražská policejní stráž ze čtyř rotmistrů, a to po jednom na Starém Městě, Malé Straně, Hradčanech a pro trestance v donucovací pracovně, jednoho vícerotmistra a ze tří inspekčních svobodníků, 61 nočních strážníků a 26 denních strážníků, kteří byli rozděleni do strážnic ve třech pražských městech.

Jádrem bezpečnostní stráže byli noční strážníci, kteří byli i lépe placeni. Každý čtvrtý den připadla na každého nočního strážce t. zv. inspekce čili denní služba. Noční stráž byla doplňována z řad denních strážníků podle stáří. V případě nemoci musel si strážník platiti sám svého zástupce a z těchto zástupců doplňovala se pak denní stráž. Podle guberniálního nařízení z r. 1785 mělo policejní ředitelství při doplňování policejní stráže bráti ohled na

služby schopné vojenské poloviční invalidy. V seznamech policejní stráže bývá u jmen těchto starých vojáků častá poznámka: "Dem Trunk ergeben" (oddán pití).

Původně nosila pražská policejní stráž šedou uniformu s černými výložkami. Když si však roku 1784 stěžovali vojenští chirurgové, že se tato uniforma velice podobá jejich uniformě a že bývají často pokládáni za policejní strážníky, byly černé výložky bezpečnostní stráže zaměněny za žluté.

Vždy za dva roky obdržel rotmistr kromě obvyklého platu ještě 30 zl., z nichž si musel opatřit uniformu, a to: modrý plášť, šedomodrý kabát se žlutým límcem a žlutými výložkami, šedomodré kalhoty a žlutou vestu. Žlutá vesta a bílé pero na klobouku byly odznaky rotmistru. Kromě oněch 30 zl. dostal rotmistr každým druhým rokem ještě 10 zl. na prádlo a opravu uniformy.

Mužstvo bezpečnostní stráže nosilo šedý plášť, modrošedý kabát se žlutým límcem a žlutými výložkami, modrošedou vestu a kalhoty, kamaše a klobouk s černožlutým perem. Výzbroj se skládala z partyzány, šavle, nábojnice s číslem a orlem a z píšťalky. Protože již tehdy nebyla stráž trestána holí, byla stupnice služebních trestů tato: vězení, obyčejné uvázání, uvázání v kozelec a konečně propuštění ze služby.

Výdaje na bezpečnostní stráž byly zapravovány z policejního fondu. V roce 1785 činily 8965 zl. 50 kr. Noční rotmistr měl denně 18 kr., denní rotmistr 16 kr., vícerotmistr 14 kr., svobodník a noční strážník po 12 kr., denní strážník 10 kr.

Pražský magistrát převzal celou veřejnou policejní agendu a podal v dubnu 1787 návrh na reorganizaci a rozmnožení policejní stráže i na úpravu policejního fondu. Magistrát navrhoval, aby místo dosavadních 94 mužů, kteří nikterak nestačili pro rozlehlou Prahu, bylo ustanoveno 160 mužů, a to 150 prostých strážníků, 7 desátníků a 3 šikovatelé, kteří by byli podřízeni velení policejního poručíka. Magistrát se přimlouval, aby nebyla všechna tato místa obsazena jen poloinvalidy, ale aby kromě 100 poloinvalidů bylo až do jejich odchodu převzato i 50 dosavadních občanských strážníků.

Návrh byl dekretem dvorské kanceláře ze dne 14. května 1787 schválen, takže pražská policejní stráž skládá se potom z poručíka, tří šikovatelů, šesti desátníků a 150 prostých strážníků. Kromě 100 poloinvalidů mělo být ponecháno i 50 občanských strážníků, ale s podmínkou, že na jejich výplatu stačí policejní fond a že jejich místa budou příště obsazována jen poloinvalidy. Platy jejich byly upraveny podle vídeňského vzoru. Poručík měl měsíčně 25 zl, šikovatel 14 zl, desátník měl denně 13 kr., strážník 10 kr. Poloinvalidům vyplácel vojenský erár denně 4 kr. invalidního graciálu, takže z policejního fondu bylo jim

dopláceno jen 6 kr. denně. Občanskými strážníky muselo být ovšem vyplaceno z policejního fondu plných 10 kr. denně.

Pro ubytování stráže měly být zřízeny v každé ze tří hlavních městských čtvrtí kasárny, z nichž měl být placen nájem, a to z každého muže 1/2 kr. denně. Každý šikovatel měl zde mít zvláštní pokoj a v žádných z těchto tří kasáren nemělo být více než šest manželek policejních vojáků, jež měly pečovat o úklid místností. Pro policejní dohled ve třech hlavních pražských čtvrtích a pro kontrolu hlášení cizinců byli určeni tři policejní okresní komisaři s platem 200 zl. ročně, pro dohled na prodej dříví dva komisaři s platem 200 zl. ročně a čtyři revisoři s platem 12 zl. měsíčně. Dohled na trzích vykonávali revisoři, kteří měli 10 zl. měsíčního platu. Kromě výkonu dozoru na míry a váhy, na jakost zboží a na pořádek na trzích měli také vybírat dávkou pro policejní fond.

Výsledky ve věcech policejních přestupků prováděli dva městští radní politického senátu. Výdaje spojené s policejní správou města Prahy měly být placeny z policejního fondu. Celkový roční výdej na celou policejní správu činil ročně 11.990 zl.

Když v listopadu 1787 projevil mužstvo policejní stráže nespokojenost s tím, že pražské obecní zastupitelstvo nazývá je starým názvem "ponocní", bylo nařizováno magistrátní vyhláškou ze dne 14. dubna 1788, že úřední název pražské policejní stráže je "policejní vojáci". Název "ponocní" byl zrušen. Dvorním dekretem ze dne 23. května 1788 bylo nařizováno, aby i v těch venkovských městech, v nichž při nové úpravě magistrátu byli ustanoveni také policejní strážníci, byli strážníci ustanoveni výhradně ze řad poloinvalidů. Vojenské velitelství nestačilo však brzy vyhovovat žádostem magistrátů o poloinvalidy. V témže roce mělo být obsazeno 18 uprázdněných míst strážníků vojenskými invalidy podle přání císařova. Vojenské velitelství nemohlo je opatřit a navrhovalo proto guberniu, aby byli přijati opět občanskí strážníci. Dvorním dekretem bylo pak nařizováno, aby uprázdněná místa strážníků byla obsazována postupně podle toho, kolik poloinvalidů bude moci vojenské velitelství dodat. Policejní fond tehdy nestačil na to, aby těchto 18 míst bylo obsazeno občanskými strážníky.

Disciplinárně podléhali poloinvalidé policejní stráže svému veliteli-poručíkovi, jenž měl právo trestat menší přestupky vězením nebo nejvýše šesti ranami holí. Šlo-li o větší přečiny, měla je vyšetřit společná vojenská komise skládající se z jednoho pensionovaného majora nebo jiného vyššího důstojníka, jednoho magistrátního rady a aktuára vojenského soudu. Konečný rozsudek vyneslo však gubernium. Kriminální zločiny policejních strážníků měl vyšetřovat a rozsuzovat vojenský soud.

Takovýto stav policejní stráže udržel se až do počátku devatenáctého století. Občasné návrhy na její reorganizaci a rozmnožení byly vždy zamítnuty pro nedostatek peněz, a tak

když bylo v roce 1793 stabilizováno josefinské policejní zřízení v bývalých zemích rakouských, byl v Praze systemizován: Policejní ředitel a skutečný guberniální rada s osobním přídatkem 1000 zl. ročně, dva policejní komisaři s 800 zl. a jeden policejní komisař se 400 zl. Tyto výdaje platil stát; dále tři okresní komisaři s platem 200 zl. a 7 městských čtvrtních s platem 200 zl. z obecního fondu, tři jízdní tržní revisoři se 300 zl., pět pěších tržních revizorů s 200 zl., jeden přespočetný tržní revizor se 72 zl., jeden komisař pro prodej dříví se 144 zl.; tyto platy byly vypláceny z policejního fondu, takže celkový osobní výdaj činil ročně 7942 zl., a to ze státních prostředků 3000 zl., z policejního fondu 3542 zl. a z obecního fondu 1400 zl.

Policejní stráž čítala tehdy 1 důstojníka, 3 šikovatele, 1 furýry, 1 profosa, 9 desátníků, 4 svobodníky a 144 strážníků, tedy celkem 163 mužů. 24 mužů konalo stráž v městských branách, 30 mužů bylo rozděleno na tři hlavní strážnice v pražských čtvrtích pro běžné úřední posílky a bezpečnostní dozor, 7 mužů střežilo trestance v přádelně, 11 mužů doprovázelo trestance donucovací pracovny do práce (k skládání dříví a čištění ulic) . 6 mužů konalo stráž v pražské donucovací pracovně, 2 muži dohlíželi u mýtnice na Výtoni na překupnictví, takže bylo denně plně zaměstnáno 80 mužů. Pro noční hlídky zbývalo tedy pro celou Prahu jen 64 mužů, z nichž polovina musela však střídavě vypomáhati i při denních hlídkách v městských čtvrtích. Za těchto okolností byla policejní služba velmi namáhavá a policejní stráž neměla vlastně vůbec volno.

K úhradě výdajů spojených s policejní správou města Prahy vytvořil se časem zvláštní policejní fond. Za jeho počátek jest možno pokládati příjmy z úřadů nájemných vozů, jenž byl zřízen v roce 1753. Každý majitel nájemného vozu byl totiž povinen podle předepsané sazby a podle počtu koní platiti roční poplatek do úřadu nájemných vozů, jež byly zřízeny ve všech třech pražských městech. Od placení tohoto poplatku byly osvobozeny jen povozy, přivážející do města potraviny. Tento úřad měl kontrolovati sazby nájemných povozů a zakročiti proti přílišným požadavkům vozků.

Všechny důchody těchto úřadů plynuly do hlavní policejní pokladny, kterou spravovala policejní komise. Vlastní policejní fond byl zřízen teprve po sloučení tří pražských magistrátů, kdy byla policejní správa celé Prahy svěřena nově zřízenému policejnímu ředitelství. Magistrát odevzdal policejní fond policejnímu řediteli 1. prosince 1789. Podle vyhlášky gubernia ze dne 23. února 1793 připadl nejen v Praze, ale i v celé zemi výnos policejních pokut výhradně policejnímu fondu na úhrady policejních výdajů.

Podívejme se např. na činnost pražského policejního ředitelství, které také přešlo vyhlášením samostatné republiky do služeb československého státu. Bylo podřízeno

ministerstvu vnitra, a také zemské správě politické v Čechách. Během dvacátých a třicátých let se jeho působnost postupně rozšířila na okolní obce a vznikala nová policejní komisařství.

Policejní expozitury byly na čtyřech pražských nádražích a k policejnímu ředitelství v Praze patřilo pohraniční komisařství v Podmoklech s policejní expoziturou v Děčíně. Reorganizace byla provedena ve dvacátých letech v souvislosti s rozšiřováním úřední agendy a vzniku nových odvětví policejní správy.

Historie MV ČR a Policie ČR

Ministerstvo vnitra České republiky, období první republiky

Jedním z prvních zákonů po 28. říjnu 1918, tedy po vzniku samostatné Československé republiky, byl zřízen „Úřad pro správu vnitřní“. Brzy byl ale přejmenován na ministerstvo vnitra. Tento úřad převzal v plném rozsahu agendu bývalého c. k. ministerstva vnitra. Jeho působnost byla velice široká, neboť se zabýval nejen záležitostmi státní správy, otázkou bezpečnosti, ale i další problematikou, která nebyla včleněna do jiných resortů (např. volební legislativou, obecním zřízením, záležitostmi státních hranic, organizací politické správy a úřadů, agendou správního a trestního řízení, problematikou polepšoven a donucovacích pracoven). Kromě toho ministerstvo vnitra řešilo problematiku četnictva, otázky státního občanství a pasů, přistěhovalectví a vystěhovalectví, odškodňování obyvatel poškozených válkou, otázky sčítání populace a statistiku. Rovněž se zabývalo problematikou pojišťoven a spořitelen, záležitostmi národnostními a jazykovými, automobilismem, vzduchoplavectvím atd.

Základní organizační schéma ministerstva, které se utvářelo v letech 1919 a 1920, v podstatě vycházelo ze vzoru bývalého místodržitelství a přetrvalo až do roku 1945, respektive 1948. V zásadě se sestávalo z prezidia, jednotlivých odborů, oddělení a pomocných úřadů. Jediná podstatná reorganizace proběhla v roce 1928. Ministerstvu od té doby podléhaly čtyři zemské úřady (potažmo 239 úřadů okresních), změnil se počet odborů a oddělení, do organizační struktury byl začleněn i generální velitel četnictva. Je zajímavé, že do jeho kompetence spadaly nejen záležitosti četnictva a policie, nýbrž i problematika tehdejšího hasičstva. Mimo oddělení ministerstva působil Archiv MV, knihovna a správa pomocných úřadů. K dalším zásadním změnám, kromě běžného přesouvání agend a kompetencí mezi jednotlivými odbory, již nedošlo. Prvním ministrem vnitra byl v letech 1918-1920 agrární politik, Antonín Švehla (do své smrti v roce 1933 také předseda Agrární strany).

Ministerstvo vnitra České republiky, rok 1939 - 1945

Mnichovská dohoda a poté nacistická okupace v březnu 1939 i události pozdějších let významně ovlivnily organizaci a působnost ministerstva vnitra. Odtržení pohraničních území v roce 1938, okupace Čech a Moravy, zřízení protektorátu, vznik Slovenského štátu a převzetí některých funkcí bezpečnostního aparátu říšskoněmeckými policejními orgány v roce 1939 znamenaly zásahy do politické a bezpečnostní správy tak závažné, že to nemohlo kompetence a organizační strukturu ministerstva vnitra neovlivnit.

Již 16. března 1939 bylo ministerstvo vnitra podřízeno úřadu říšského protektora a dostalo zcela odlišný charakter. Jeho novou organizaci upravoval oběžník prezidia ministerstva vnitra z 25. května 1939. Působnost prezidia se v podstatě neměnila, podstatné změny však nastaly v počtu a náplni činnosti jednotlivých odborů a oddělení. Stejně jako v předchozím období působily v rámci ministerstva i nadále pomocné úřady a odborná zařízení, jako Archiv ministerstva vnitra, spravující i Ruský historický zahraniční archiv, knihovna a Zeměpisný ústav ministerstva vnitra (někdejší Vojenský zeměpisný ústav, který přešel do správy ministerstva vnitra v dubnu 1939).

V průběhu roku 1940 přešla do působnosti ministerstva vnitra ještě tiskárna ministerstva národní obrany, od června 1940 jako tiskárna ministerstva vnitra. Úřady a zařízení ministerstva vnitra měly až do roku 1939 sídlo v osmi pražských budovách. Teprve v roce 1940 se přestěhovaly do nové reprezentativní budovy na Letenské pláni.

K nejpodstatnějším změnám došlo v únoru 1942, kdy proběhla tzv. Heydrichova reorganizace. Vnitro se rozčlenilo na dvanáct sekcí a bezpečnostní složky na dvě organické součásti - pro protektorátní uniformovanou policii a pro protektorátní neuniformovanou policii. První složka zahrnovala četnictvo, uniformovanou vládní policii, uniformovanou obecní policii a požární policii. V druhé složce byla zařazena vládní kriminální policie a obecní kriminální policie. V této podobě zůstalo MV až do května roku 1945.

Ministerstvo vnitra České republiky, rok 1945 - 1990

V rámci nové tzv. prozatímní vlády, sestavené na základě jednání prezidenta Beneše a vedení Komunistické strany Československa ještě před koncem druhé světové války, byl do funkce ministra vnitra jmenován Václav Nosek. Došlo k výrazné politizaci

ministerstva vnitra. Ke 30. červnu 1945 byla zrušena stávající policie i četnictvo a byl zřízen jednotný Sbor národní bezpečnosti, v jehož rámci fungovaly všechny do té doby běžné služby (pořádková, dopravní, kriminální apod.) a také zcela nově vytvořené útvary, např. Pohotovostní pluk 1 NB. V roce 1950 bylo ministerstvo rozděleno na dva úřady - Ministerstvo národní bezpečnosti, kterému podléhal především Sbor národní bezpečnosti, včetně nově vytvořených státobezpečnostních a zpravodajských složek a Ministerstvo vnitra. Již roku 1953 byla obě ministerstva znovu sloučena. Dalším důležitým momentem v historii této instituce byl rok 1968, kdy byla Ústavním zákonem č. 143 zřízena československá federace. V návaznosti vzniklo Federální ministerstvo vnitra a dvě ministerstva republiková - MV České republiky a MV Slovenské republiky, přičemž Federální MV mělo v působnosti především Státní bezpečnost. Pokud jde o správní agendy, jednalo se o problematiku evidence pasů a víz, evidenci občanských průkazů, centrální registr obyvatel apod.

Dne 31. prosince 1992 zaniklo v souvislosti s rozpadem federace i Federální ministerstvo vnitra. Na našem území jeho působnost v plném rozsahu převzalo Ministerstvo vnitra České republiky.

Ministři vnitra republiky Československé

Švehla Antonín	14. 11. 1918 - 15. 9. 1920
Černý Jan	15. 9. 1920 - 7. 10. 1922
Malypetr Jan	7. 10. 1922 - 9. 12. 1925
Nosek František	9. 12. 1925 - 8. 3. 1926
Černý Jan	8. 3. 1926 - 7. 12. 1929
Slávik Juraj	7. 12. 1929 - 31. 10. 1932
Černý Jan	31. 10. 1932 - 14. 2. 1934
Černý Josef	14. 2. 1934 - 23. 9. 1938
Černý Jan	23. 9. 1938 - 4. 10. 1938

Ministři vnitra úřednické vlády

Černý Jan	4. 10. 1938 - 1. 12. 1938
Fischer Otakar	1. 12. 1938 - 15. 3. 1939

Ministři vnitra autonomní vlády Slovenska

Tiso Josef	7. 10. 1938
Sivák Josef	9. 3. 1939 - 11. 3. 1939

Ministři vnitra protektorátní vlády

Fischer Otakar	16. 3. 1939 - 27. 4. 1939
Eliáš Alois	27. 4. 1939 - 1. 7. 1939
Ježek Josef	1. 7. 1939 - 19. 1. 1942
Bienert Richard	19. 1. 1942 - 5. 5. 1945

Ministři vnitra Slovenské republiky

Sidor Karel	14. 3. 1939 - 18. 4. 1939
Tiso Josef	18. 4. 1939 - 27. 10. 1939
Mach Alexander	27. 7. 1940 - 4. 4. 1945

Ministr vnitra Československé vlády v emigraci

Slávik Juraj	21. 7. 1940 - 25. 4. 1945
--------------	---------------------------

Ministři vnitra v poválečném období

Nosek Václav	5. 4. 1945 - 13. 9. 1953
Barák Rudolf	14. 9. 1953 - 20. 6. 1961
Štrougal Lubomír	22. 6. 1961 - 26. 4. 1965
Kudrna Josef	26. 4. 1965 - 15. 3. 1968
Pavel Josef	8. 4. 1968 - 31. 8. 1968
Pelnar Josef	31. 8. 1968 - 26. 1. 1970

Ministři na Ministerstvu národní bezpečnosti

V květnu 1950 byl vytvořen nový resort - Ministerstvo národní bezpečnosti. V souvislosti s celkovou reorganizací státní správy byl tento resort v září 1953 zrušen.

Kopřiva Ladislav	23. 5. 1950 - 22. 1. 1952
Bacílek Karol	23. 1. 1952 - 14. 9. 1953

Federální ministři vnitra

Zákonem o československé federaci se dnem 1. 1. 1969 resort ministerstva vnitra změnil na federální ministerstvo vnitra.

Kaska Radko	28. 1. 1970 - 28. 2. 1973
Obzina Jaromír	30. 3. 1973 - 20. 6. 1983
Vajnar Vratislav	20. 6. 1983 - 11. 10. 1988
Kincl František	12. 10. 1988 - 3. 12. 1989
Pinc František	3. 12. 1989 - 10. 12. 1989
Sacher Richard	30. 12. 1989 - 27. 6. 1990
Langoš Jan	27. 6. 1990 - 26. 6. 1992
Čermák Petr	2. 7. 1992 - 31. 12. 1992

Ministři vnitra Slovenské republiky v rámci federace

Pepich Egrd	1. 1. 1969 - 11. 7. 1973
Lazar Štefan	11. 7. 1973 - 8. 12. 1989
Mečiar Vladimír	11. 1. 1990 - 26. 6. 1990
Andráš Anton	27. 6. 1990 - 2. 11. 1990
Pittner Ladislav	27. 11. 1990 - 13. 6. 1992
Tuchyňa Josef	24. 6. 1992 - ?

Ministři vnitra České republiky od vzniku federace doposud

Grässer Josef	1. 1. 1969 - 23. 10. 1970
Jung Josef	23. 10. 1970 - 21. 4. 1988
Jireček Václav	21. 4. 1988 - 5. 12. 1989
Hrazdára Antonín	5. 12. 1989 - 27. 6. 1990
Hradílek Tomáš	26. 6. 1990 - 15. 11. 1990
Sokol Tomáš	27. 11. 1990 - 26. 6. 1992
Ruml Jan	2. 7. 1992 - 7. 11. 1997

Vodička Jindřich	8. 11. 1997 - 2. 1. 1998
Svoboda Cyril	2. 1. 1998 - 21. 7. 1998
Grulich Václav	22. 7. 1998 - 3. 4. 2000
Gross Stanislav	4. 4. 2000 - 3. 8. 2004
Bublan František	4. 8. 2004 – 3. 9. 2006
Ivan Langer	4. 9. 2006 - doposud

Historie Policie a četnictva v ČR:

Vznik četnictva

Území našeho státu patřilo do roku 1918 do rakouské části habsburské monarchie, čímž byl samozřejmě ovlivněn i vývoj organizace bezpečnostní služby na našem území. Snahy státu o systematické řešení otázek spojených s bezpečnostní službou spadají do druhé poloviny 19. století, kdy po revolučních událostech v letech 1848-1849 došlo ke změně právní úpravy činnosti státních policejních úřadů, zavedení četnictva po lombardském vzoru a o několik let později, po pádu absolutismu představovaného Alexandrem Bachem, byla zavedena samospráva, v rámci níž mohla působit komunální policie.

Vzhledem k tomu, že samostatný československý stát při svém vzniku v říjnu 1918 recipoval stávající právní řád (zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. - tzv. recepční norma) v souvislosti s tím i stávající právní systém, přešla do jeho služeb rakouská organizace státních policejních úřadů, četnictva i komunální policie. Zároveň byla stanovena poměrně náročná kritéria pro doplnění jednotlivých ozbrojených složek, přičemž byl kladen důraz na politický profil, fyzické a osobní předpoklady.

Ministerstvo vnitra mělo jako nejvyšší instance politické správy velice širokou působnost. Zabývalo se záležitostmi státní správy, bezpečnostními otázkami a dalšími velice rozličnými agendami, které nebylo možno začlenit do jiných resortů. Ve dvacátých letech pečovalo i o agendu státního a trestního řízení, polepšoven a donucovacích pracoven. Spadalo pod něj četnictvo, silniční a říční policie, zabývalo se stáním občanstvím a vydáváním pasů. Dále přistěhovalcům, vystěhovalcům, odškodňováním civilistům poškozených válkou, sčítáním obyvatel, statistikou, automobilismem a vzduchoplavectvím, registrací spolků atd.

Věnujme se však jeho úkolům v oblasti udržení klidu a pořádku. Z hlediska místní působnosti udržovalo veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost na celém území četnictvo. Výjimkou byla statutární města, v nichž fungovaly státní policejní úřady. Na území

spravovaném četnictvem mohli v rámci samostatné působnosti jednotlivých obcí pečovat o bezpečnost osob a majetku členové komunální policie.

Četnictvo bylo vojensky organizovaným strážním sborem, podléhajícím vojenským trestním zákonům a soudům. Ve výkonu bezpečnostní služby bylo podřízeno politickým úřadům, po stránce výcviku, vyučování, kázně, kontroly služby, ve věcech správních a hospodářských pak četnickým důstojníkům. FOTO G V poslední instanci v obou směrech podléhalo ministerstvu vnitra. Pro každou zemi bylo zřízeno zemské četnické velitelství v sídle zemského úřadu. Jeho obvody se dělily na četnická oddělení, ta pak na dvě a více okresní četnická velitelství a na četnické stanice ve městech nebo větších obcích. Tato organizace četnictva ověřená lety praktického fungování byla v letech 1919 - 1920 zavedena i na území Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Členové sboru byli rozděleni na mužstvo (gážisté mimo hodnostní třídy) a důstojníky (gážisty). Gážisté mimo hodnostní třídy chránili bezpečnost osob, majetku, zjednávali klid a pořádek při obecném ohrožení i výtržnostech, konali hlídky, zatýkali osoby stíhané a prováděli další úkoly dle platných zákonů a nařízení. Vrchní strážmistři zastávali zpravidla funkci velitele stanice.

Četničí důstojníci zodpovídali za výkon služby, výcvik, vyučování a kázeň podřízených četníků. Důstojníci výkonní byli většinou okresními veliteli a učiteli v četnických školách, důstojníci správní pak veliteli oddělení, dalšími vyššími veliteli a rovněž učiteli. V čele stál generální velitel četnictva, jenž byl podřízen ministerstvu vnitra, četnictvu vojensky velel a zodpovídal za udržení kázně.

Četníci vykonávali službu zásadně ve stejnokroji šedozeleňé barvy s obdobným hodnostním označením jako vojsko, přičemž hodnost závodčí odpovídala hodnosti rotný, strážmistr hodnosti rotmistr a hodnost vrchní strážmistr hodnosti poručíka.

Četničí kancelářští zřízení nosili občanský oděv bez jakéhokoli vnějšího označení a vykonávali hlavně pomocné kancelářské práce. Jako ostatní příslušníci četnického sboru však podléhali vojenským trestním zákonům a četnickým disciplinárním předpisům.

Četníci, zejména ti, kteří byli zařazeni na četnických stanicích, vykonávali četnickou službu, která se dělila na dvě části: službu obyčejnou, která patřila k základním povinnostem četníka a byla vykonávána bez zvláštních pokynů a službu zvláštní, která se vztahovala k výkonu zvláštních vrchnostenských nařízení a asistencí, které byly nařizeny úřady k tomu určenými, popřípadě eskortování vězňů.

Během prvních dvaceti let existence samostatného československého státu doznala původní rakouská organizační struktura četnictva nebývalého rozmachu a zdokonalení. Byly

zaváděny nové metody činnosti i nové technické prostředky, kterými disponovaly nově se utvářející specializované útvary na jednotlivých stupních řízení. Působily na větších územních obvodech, doplňovaly výkon služby zajišťovaný četnickými stanicemi. Jejich činnost umožnilo a ulehčilo i zavedení spojovacích a dopravních prostředků, čímž se zvýšila operativnost a akceschopnost četnického sboru. Zemská četnická velitelství tak vytvářela speciální organizační celky často dočasné, jako byly kontrolní pohraniční stanice, polní četnictvo, četnické pohotovostní oddíly. Dalšími speciálními útvary byly četnické silniční kontrolní stanice (1. 5. 1935), četnické letecké hlídky (1. 7. 1935) a pro pátrání po kriminálních delikventech od roku 1928 po celém území státu budované četnické pátrací stanice.

Nový samostatný Československý stát recipoval při svém vzniku i řídkou soustavou státních policejních úřadů. Šlo o dvě policejní ředitelství - v Praze a v Brně a dvě policejní komisařství - v Plzni a v Moravské Ostravě. Ke zřizování dalších byla zákonem č. 165/1920 Sb. z. a n. zmocněna vláda, jež je mohla řídit „kdekoliv toto sezná potřebu“. V § 2 zmíněného zákona bylo také vymezeno jejich poslání a úkoly „...pečovati o veřejnou bezpečnost osob a majetku, udržovati veřejný řád a vésti v patrnosti obyvatelstvo a cizince.

Pokud nebyla při zřízení úřadům ustanovena užší působnost, převzaly obor působnosti obecní, pokud se týkalo policie bezpečnostní, mravnostní a čelední a dosavadní obor působnosti okresní správy politické ve věcech správy policejní.

Státní policejní úřady vznikaly tedy postupně tam, kde bylo třeba, a také podle finančních možností státu. Podle velikosti a charakteru plněných úkolů to byla policejní ředitelství, komisařství, případně expozitury těchto úřadů a pohraniční policejní komisařství. Ke konci dvacátých let jich bylo již ke třicítce, avšak jejich činnost nebyla nijak zvlášť koordinována.

Při hrozícím a narůstajícím fašistickém nebezpečí se začala státní policejní správa sjednocovat, k čemuž napomohlo vládní nařízení č. 51/1936 Sb. z a n. Policejní úřady vznikaly podle potřeby a bez ohledu na souhlas obce, takže v roce 1938 u nás bylo již přes sto policejních úřadů.

Vedoucími pracovníky byli policejní ředitelé a správci policejních komisařství s právním vzděláním, kteří nesli zodpovědnost za policejní službu ve svém obvodu. K dispozici měli potřebný úřednický personál, pomocný personál kancelářský a zřízenecký, dále sbory uniformované a neuniformované strážce bezpečnosti, jež byly výkonnými orgány. Patřily vždy k těm státním policejním nebo politickým úřadům, u nichž byly zřízeny.

Služebně, pořádkově, disciplinárně a osobně byly podřízeny přednostovi úřadu. Děly se na úředníky a gážisty mimo hodnostní třídy.

Sbor uniformované stráže bezpečnosti byl organizován na zásadě velitelské podřízenosti a jeho členové označením na červených špičkách límců. Gážisté mimo hodnostní třídy konali hlídky a pochůzky, eskortovali a hlídali vězně, poskytovali první pomoc, konali telefonní a telegrafní službu a všechny další úkoly, které vyplývaly z předpisů či příkazů. Obvodní inspektoři sborů uniformované stráže kromě toho vykonávali službu velitelů stanic a hlídek. U obou sborů tito inspektoři dohlíželi, kontrolovali a vykonávali činnosti, kde bylo zapotřebí osvědčit důvěryhodnost a zkušenost. Sbor neuniformované stráže bezpečnosti vykonával prostřednictvím gážistů mimo hodnostní třídy službu zpravodajskou, vyšetřovací a pátrací. Úředníkům tohoto sboru pak příslušel dozor, kontrolní činnost a vedení služby, stejně tak péče o odbornou zdatnost. Při plnění úkolů a výkonu služby se prokazovali služební legitimací či služebním odznakem.

Ke konci dvacátých let se policejní ředitelství v Praze, v jehož čele byl policejní prezident, členilo na prezidium, jemu přičleněná oddělení, samostatná odborná oddělení, zvláštní ústředny s celostátní působností, sbory uniformované a neuniformované stráže bezpečnosti. Policejní prezidium provádělo inspekci policejních úřadů, vedlo osobní záležitosti všech kategorií zaměstnanců policejního ředitelství, dohlíželo na chod služby u ostatních oddělení, obstarávalo písemný styk s úřady, zastupitelstvími cizích států, přijímalo intervence, deputace, řídilo administrativu při demonstracích, táborech lidu, veřejných schůzích politického rázu atd. Vytvářelo situační zprávy pro zemský úřad a ministerstvo vnitra. Úředník prezidia byl velitelem parlamentní stráže. Při prezidiu působila disciplinární komise a komise kvalifikační pro členy sborů uniformované a neuniformované stráže bezpečnosti.

V roce 1919 vzniklo z iniciativy ministra vnitra A. Švehly zpravodajské oddělení, jež vedlo státně politickou agendu a evidenci cizinců. K prezidiu patřila i zpravodajská ústředna pro státní působností a její pobočka pro Čechy. Hospodářskou, finanční agendu a správu budov policejního ředitelství měl na starosti hospodářský úřad. Prezidium mělo i další pomocné úřady: podatelnu, spisovnu a výpravnu.

Místo čtyř oddělení policejního ředitelství v době Rakouska-Uherska vznikl za první republiky větší počet samostatných odborných oddělení: tiskové, spolkové a divadelní, dopravní, oddělení pro zbrojní pasy, úřadovna pro potírání lichvy a oddělení pro poříční policii, které podle potřeby působilo samostatně nebo jako součást oddělení pro zbrojní pasy.

Vznikl také Ústřední přihlašovací úřad a pasové oddělení, jenž měl v kompetenci vydávání cestovních pasů, občanských legitimací, plavebních knížek. Dále evidoval osoby, které přišly do Prahy z míst postižených nakažlivými chorobami.

Bezpečnostní oddělení se zabývalo všeobecnou agendou veřejné bezpečnosti a dělilo se na několik dalších speciálních útvarů, jako např. železniční oddělení, poštovní, mravnostní, evidenční, oddělení krádeží, korespondenční oddělení, oddělení pro stíhání kapesních zlodějů, oddělení pro stíhání padělatelů platidel, šeků a cenných papírů, zajišťovací úřad, trestní rejstřík, oddělení ztrát a nálezů, oddělení pro správu policejních věznic, stanice policejních psů, redakce policejních tisků. V roce 1929 byla při bezpečnostním oddělení zřízena Všeobecná kriminální ústředna s celostátní působností. Ta vedla ústřední evidenci zločinců, pátrala po nezvěstných osobách, poskytovala pomoc úřadům při stíhání zločinců, při identifikaci mrtvol, měla na starost výcvik bezpečnostních orgánů v organizaci pátrání. Stejně jako jinde byly výkonnými orgány policejního ředitelství sbory uniformované a neuniformované bezpečnosti.

Bezpečnost po roce 1945

V roce 1945 se základem nové státotvorné činnosti v osvobozeném československém státě se stal Košický vládní program, přijatý dne 5. 4. 1945 první československou vládou Národní fronty Čechů a Slováků v Košicích. Ještě před jmenováním vlády Národní fronty 4. 4. 1945, vydal prezident ústavní dekret č. 1/1945 ze dne 2. 4. 1945 o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné, v němž v § 2 je v čele státní správy vedle jiných ministerstev uvedeno i ministerstvo vnitra. Do jeho čela byl na základě jednání představitelů vládních stran s prezidentem jmenován komunist Václav Nosek. Posláním ministerstva vnitra jako správního úřadu bylo řízení národních výborů a výkon bezpečnostních úkolů, vyplývajících z Košického vládního programu. Tím byly pro začátek určeny hlavní úkoly a náplně práce na úseku bezpečnosti.

Dne 17. 4. 1945 schválila vláda hlavní zásady výstavby nového bezpečnostního aparátu. Směr výstavby nového bezpečnostního sboru formuloval ministr vnitra takto:

1. Četnictvo a policii nerozpouštět, ale očistit a ponechat ve výkonu služby, protože je zatím nemůžeme nahradit novými vycvičenými orgány;
2. podchytit ozbrojenou masu občanstva a snažit se urychleně začlenit mladé a vhodné lidi do bezpečnostní služby;
3. utvořit zvláštní pohotovostní jednotky jako zálohy pro pohraničí.

Jiná byla v této době situace na Slovensku. Zde ovlivňují charakter nové organizace bezpečnostních útvarů zejména dva zákonné akty:

Nařízení SNR č. 6/1945 o rozpouštění četnických a policejních organizací a formací, které počítalo s tím, že prověření příslušníci mohou být převzati do služeb Národní bezpečnosti v rámci Pověřenectva SNR pro věci vnitřní. Nařízení SNR č. 7/1945, které stanovilo organizaci bezpečnostní služby na Slovensku, tvořenou sborem Národní bezpečnosti (NB), složeným z velitelů a členů, kteří byli zaměstnanci Pověřenectva pro vnitřní věci.

V Čechách a na Moravě ve stejné době existovaly již tři druhy bezpečnostních složek - revoluční oddíly (Revoluční gardy, Národní milice apod.), na závodech Závodní milice a policejní a četnický aparát. Z těchto všech složek byli vybíráni příslušníci pro nový Sbor národní bezpečnosti. V řízení SNB se v tomto období uplatnila zásada dvojí podřízenosti:

- Národním výborům v otázkách zaměřených k bezpečnostní službě
- Velitelům v otázkách odborných, výcviku, správních, kázeňských apod.

Dvojí podřízenost vyplývala z požadavku, že nový bezpečnostní aparát bude budován jako "orgán lidu". Postupnou výstavbou bezpečnostního aparátu se v období do vydání zákona o národní bezpečnosti vytvořily organizačně samostatné bezpečnostní složky.

Obnovená republika uvádějící rychle v život nové orgány státní a veřejné správy, národní výbory, začala zajišťovat ve státě vnitřní bezpečnost způsobem odpovídajícím vládnímu programu (Košický vládní program). Nový Sbor národní bezpečnosti, předmnichovských sborů, dostal novou politickou i pracovní náplň, byla zlikvidována „nepolitičnost, která byla za první republiky záměrná a rozumná.

Téhož roku, 30. června 1945, byla vyhlášena nová organizace Sboru národní bezpečnosti, která měla odstranit odlišný vývoj v jednotlivých částech republiky. K říjnu 1945 měl celý bezpečnostní aparát 34 396 příslušníků.

Ve stejném měsíci byly vytvořeny tzv. zemské odbory bezpečnosti (ZOB), působící při zemských národních výborech v Praze a Brně a expozitura brněnského ZOB v Ostravě.

Zemské odbory bezpečnosti měly za úkol organizovat a řídit všechny složky vnitřní národní bezpečnosti v Čechách. Jejich vlastní organizaci tvořily čtyři oddělení:

- ZOB I - vnitro (vedení, řídilo SNB, StB a kriminální službu)
- ZOB II - zpravodajský úsek
- ZOB III - právní a správní úsek
- ZOB IV - dopravní úsek

Jednotlivé složky bezpečnosti tvořily:

1. Pořádková služba - většinou příslušníci bývalého četnictva a policie
2. Kriminální služba - specializovaní příslušníci, také většinou staří příslušníci
3. ZOB II - zcela nová zpravodajská složka
4. Státní bezpečnost
5. Pohotovostní pluk 1 NB - zcela nový útvar, v němž většinu tvořili nově přijatí příslušníci

Pohotovostní pluk 1 NB byl vytvořen v létě 1945. Velitelé byli převážně důstojníci armády a příslušníci bývalého četnictva. Důvodem pro zřízení tohoto útvaru byla především činnost nacistických teroristických skupin "wehrwolf" (vlkodlaci), oddílů sestavených většinou z bývalých příslušníků SS a Hitlerjugend, kteří byli koncem války vyškoleni k provádění teroristických, sabotážních a diverzních akcí na osvobozeném území.

Příslušníci PP 1 NB měli v době svého vzniku i specifickou výstroj a výzbroj. Výstroj byla pořízena ze skladů německého Afrikakorpsu a od Sovětské armády dostali příslušníci 1 000 samopalů vz. 41 R. Od ostatních bezpečnostních útvarů se lišilo jejich označení odznakem Pohotovostního pluku 1 NB.

Vzhledem k úkolům pluku a rychlé potřebě jeho nasazení prošli jeho příslušníci intenzivním výcvikem tak, že již koncem července 1945 zaujali své pozice v celém severním a severozápadním pohraničí, přibližně na oblouku Trutnov - Ústí nad Labem - Karlovy Vary - Tachov. Povaha služby těchto jednotek nebyla jen pohotovostní. Hlavním úkolem bylo zabezpečit střežení státní hranice.

Na podzim 1945 přicházejí do pohraničí i jednotky armády, které mají vyplnit mezery mezi bezpečnostními jednotkami a pomoci s odsunem Němců. Postupně, jak se situace konsolidovala, byly jednotky pluku stále více využívány přímo pro ochranu státní hranice, kterou do listopadu 1945 vykonávaly útvary armády a příslušníci Finanční stráže.

Celé československé hranice však 12 rot pluku s celkovým počtem 1 500 příslušníků nezabezpečilo. Z toho důvodu byly počátkem roku 1946 jednotky Pohotovostního pluku 1 NB reorganizovány a vznikají z nich Pohraniční útvary SNB - 9600.

Nová sestava těchto útvarů byla zaujata dnem 1. července 1946 a zajištěno tak nepřetržité střežení státní hranice o celkové délce 2 116 km.

Do vnitřních těžkostí poválečného období vpadli na naše území v létě 1947 banderovci. Nebylo to poprvé. Své nájezdy, plenící pohraničí Slovenska, podnikali již od roku 1945. Tentokrát však šlo o akci velkých organizovaných jednotek, které se z Polska snažily

probit přes naše území na Západ. Situace si vyžádala nutnost energického zásahu k likvidaci banderovských tlup. Kromě armády se ho zúčastnila i část pohraničních jednotek útvarů SNB 9600, z nichž byl pro tuto akci vytvořen pluk „Slovensko“. „Akce B“, jak se protibanderovská bezpečnostní a vojenská opatření nazývala, byla ukončena na podzim 1947. Spolu s Pohraničními útvary SNB - 9600 vykonávali službu na hranici také příslušníci Finanční stráže. Podstatné organizační změny týkající se československé bezpečnosti proběhly na počátku padesátých let. Na základě vládního nařízení č. 48 z roku 1950 došlo k rozdělení původního ministerstva vnitra na dvě nová ministerstva. Ministerstvo národní bezpečnosti, které se stalo ústředním řídicím orgánem pro Sbor národní bezpečnosti a ministerstvo vnitra, které mělo na starosti vnitřní správu, včetně národních výborů.

Hlavním cílem nových organizačních opatření, které byly v platnosti od 23. 5. 1950 mělo být zkvalitnění a zvýšení operativnosti řídicí práce. Při vytváření tohoto projektu byly mnohdy nesmyslně uplatňovány sovětské zkušenosti. Řízení národních výborů pak mělo být dle možností oprostěno od bezpečnostní problematiky. Výkonnými orgány ministerstva národní bezpečnosti se stala Velitelství Státní bezpečnosti a Velitelství Veřejné bezpečnosti.

V průběhu činnosti této nové organizace se nahromadila řada závažných chyb a nedostatků, chybných metod a forem práce, včetně porušování zákonnosti i mnohdy nezákonného jednání některých pracovníků. Situace vyvrcholila na podzim roku 1953, kdy došlo k další reorganizaci. Ta spočívala ve zrušení ministerstva národní bezpečnosti. Veškeré úkoly přešly pod ministerstvo vnitra, které počínaje 1. říjnem 1953 odpovídalo za řešení všech bezpečnostních úkolů s tím, že úkoly týkající se státní správy a řízení národních výborů řídila od roku 1953 přímo vláda. Za daných podmínek odpovídala tato organizační změna dlouhodobé společenské potřebě. Novým ministrem vnitra se stal Rudolf Barák, který v této funkci působil do června 1961, kdy byl z funkce odvolán.

V lednu 1954 vešla v platnost nová organizační struktura československé bezpečnosti. Řídicím orgánem Veřejné bezpečnosti se stala Hlavní správa Veřejné bezpečnosti. Té byly podřízeny krajské správy a okresní oddělení ministerstva vnitra. Pro boj proti trestné činnosti byly zřízeny nové odbory podléhající Hlavní správě VB. Znovu však docházelo na řadě problémů, nejasnostem a neuváženým rozhodnutím, daných rychlými a ne řádně propracovanými organizačními metodami, dogmatickým přebíráním sovětských zkušeností, podceňováním klasických forem kriminalistické práce apod.

Na přelomu 50. a 60. let podstatně ovlivnila činnost československé bezpečnosti nová územní organizace státu. Místo původních 19 krajů, členěných na 306 okresů a 14 807 obcí, bylo nově vytvořeno 10 krajů se 108 okresy a hlavní město Praha s 10 obvody. V této

souvislosti bylo utvořeno 10 krajských správ MV a u každé z nich správa VB. Byla zachována městská správa VB v Praze s obvodními odděleními. Na jednotlivých okresech byla vytvořena okresní oddělení MV, v jejichž rámci pracovala oddělení VB. Nová organizace vešla v platnost od 1. 4. 1960. Koncentrace činnosti do sídel okresů mělo negativní dopad zejména v tom, že výkon služby se neustále vzdaloval od přímých potřeb lidí.

Počínaje 1. lednem 1964 byla postupně zřizována oddělení VB, jako základní organizační článek Veřejné bezpečnosti. Jejich úkolem bylo zabezpečit veřejný pořádek, ochranu vlastnictví, život a zdraví občanů, bezpečnost a plynulost silničního provozu apod.

Další významnou organizační změnu zaznamenalo vydání rozkazu ministra vnitra č. 12 z 24. 3. 1966, na jehož základě byly zrušeny krajské správy MV a okresní oddělení MV. Zřízeny byly krajské správy SNB a okresní oddělení VB. Tato úprava prokázala do jisté míry svou životaschopnost a opodstatněnost.

K dalším zásadním změnám v postavení a systému Sboru národní bezpečnosti došlo v letech 1968 - 1969. Ústavním zákonem č. 143/1968 vznikla československá federace. Tento zákon stanovil, že otázky vnitřního pořádku a bezpečnosti státu jsou ve společné působnosti ČSSR a obou republik. Otázky bezpečnosti byly svěřeny federálnímu ministerstvu vnitra a ministerstvům vnitra obou republik. Realizace principů federativního státoprávního uspořádání byla dána v novém zákoně o SNB ze dne 24. 4. 1974. Rozhodnutím vlády byly zřízeny také pohotovostní útvary veřejné bezpečnosti (VB).

Koncepce zákona č. 40 z roku 1974 o Sboru národní bezpečnosti byla politického stavu na počátku sedmdesátých let v Československu. Zákon byl postaven na vedoucí úloze KSC, jednotě SNB a prioritní ochraně majetku v socialistické vlastnictví. Organizace, systém a řízení SNB vycházely z principu jednoty SNB a jeho podřízenosti ministru vnitra ČSSR:

Zdůrazňování jednoty SNB se využívalo k vydávání různých pokynů krajským a okresním správám SNB bez vědomí ministerstev vnitra republik, přestože šlo v mnohých případech o jejich výlučnou působnost. To vedlo k dvojkolejnosti řízení. Soustavně byl také vyvíjen tlak na útvary Veřejné bezpečnosti, aby plnily i úkoly příslušející státní bezpečnosti, což bylo v rozporu se společenským postavením a posláním složky Veřejné bezpečnosti.

Od vzniku SNB přecházely do Veřejné bezpečnosti z různých resortů státní správy jednotlivé správní agendy. Ty byly dosud vedeny národními výbory s výjimkou agendy zbraní, která byla orgány SNB vedena již od roku 1946. Postupně vznikající agendy byly v roce 1963 sloučeny a vznikl správní odbor Hlavní správy VB, správní oddělení na krajích a skupiny na okresech. V polovině 60. let vznikla správní služba, která měla na starosti veškerou agendu k občanským průkazům, hlášení a evidenci pobytu občanů, povolovací režim kulových zbraní, zbrojní průkazy a ověřování adres osob v příslušném obvodu.

Dějinný vývoj organizace a činnosti Sboru národní bezpečnosti byl ukončen revolučními změnami ve státě a společnosti, které započaly 17. listopadu 1989. V polistopadovém období byla v rámci resortu MV ČR provedena řada organizačních změn, které se významně dotkly všech útvarů a služeb.

Literatura:

1. Kolektiv autorů: Historie Ministerstva vnitra ČR. Internetový portál MV ČR Praha, 2007. Dostupné on.line na: <http://www.mvcr.cz/ministerstvo/historie.html>
2. Kolektiv autorů: výstava Ostrava, město neřesti, Ostravské muzeum, 2. 4. – 30. 6. 2007, Ostrava, 2007.